

5. A halmozottan hátrányos helyzetű cigányság oktatására és képzésére megkülönböztetett figyelmet kell fordítani (speciális tantervek, taneszközök, felzárkóztató programok kidolgozása, kollégium-rendszer kialakítása). Szükséges sürgősen minden feltételt megteremteni ahhoz, hogy a magyarországi cigányság önálló pedagógusképzéssel rendelkezzen, amely az alapját képezi a saját közösségi sorsáért felelős cigány értelmiség kialakulásának.

Budapest, 1993. november

Országos Közoktatási Intézet
Etnikai és Nemzetiségi Kisebbségi Központja

Szlovén oktatás – Rábavidéken

Magyarországon a nevelési-oktatási folyamat minden szintjéhez kapcsolódik nemzetiségi oktatás is, amelyről a közoktatási törvényben a következőket olvashatjuk: „A nevelés-oktatás nyelve az óvodákban és iskolákban a magyar nyelv és minden Magyarországon élő nemzetiség nyelve. A nemzetiségi nyelvet az oktatási folyamat minden szintjén tanítják...” (Oktatási törvény, 1985. – 7. cikkely)

A Magyar Köztársaság területén lévő minden általános iskolai nevelő, oktató intézményben érvényes a törvény által előírt Tanterv. Az óratervek 4 csoportra oszthatók, alapjaikban megegyeznek, belső elrendezésükben különböznek:

1. Óraterv a magyar iskolák számára (a Magyarországon működő iskolák többsége ebbe a csoportba tartozik).

2. Óraterv a nemzetiségi nyelvet mint tantárgyat tanító iskolák részére. Ez vonatkozik a Rábavidék iskoláira. (Később erre még visszatérek, hiszen vidékünkön minden iskolának megvannak a sajátosságai.)

3. Óraterv a kétnyelvű általános iskoláknak (ezt a típust használják Magyarország északnyugati és délkeleti részén, ahol német nemzetiségiek élnek).

4. Óraterv a tantárgyak többségét nemzetiségi nyelven tanító iskolák számára (ezt a típust a horvát és szerb nemzetiség területén alkalmazzák).

A felsoroltakon kívül létezik még néhány óraterv-variáció a nemzetiségek számára. Tartalmában a 4 variáció egységes, a tanároknak viszont engedélyezi a Tanterv a tartalmi eltérést azoknál a tantárgyaknál, amelyek a nemzetiségi nyelv, mint kiegészítő tantárgy oktatása miatt kevesebb óraszámúak. Az orosz nyelv oktatását felváltotta a német és az angol nyelv, a Rábavidéken az orosz nyelv megszűnése miatt felszabaduló órákon a szlovén vagy a német nyelvet, illetve valamilyen más tantárgyat oktatnak. Elkezdődött az általános iskolai oktatási folyamat megújítása, ennek kísérleti jellegű bevezetése hamarosan megtörténik, az új tanterv pedig az 1994/95. tanévtől lépne érvénybe. (Most lenne lehetőség új tanterv bevezetésére a szlovén nyelvoktatás területén is.)

Általános iskolai képzés a Rábavidéken

A Rábavidéken 3 általános iskola működik, ahol szlovén nemzetiségű tanulók tanulhatnak: Felsőszölnökön, Apátistvánfalván, Szentgotthárdon a 2. sz. Általános Iskolában és az ehhez tartozó szakonyfalui iskolában (ahol elsőtől harmadikig összevont osztály van). A szlovén nyelvoktatást és a szlovéniséghez való viszonyulást figyelembe véve mindegyik iskolának megvannak a maga sajátosságai. A magyar Oktatási törvény szerint ezek olyan nemzetiségi iskolák, amelyek a nemzetiségi nyelvet mint tantárgyat tanítják. A kétnyelvű iskola kifejezés használata ezekre az iskolákra hibás, félrevezető és a törvénynek nem megfelelő. Néhány évvel ezelőtt megszüntették a rábatótfalui általános is-

kolát, a tanulókat Szentgotthárdra iskolázták be. Mivel Szentgotthárd nem tartozik közvetlenül a nemzetiségi területhez, a nemzetiségi nyelv tanulása nem kötelező a szlovén tanulók számára, azt szabadon választhatják. Az utóbbi időben, főként gazdasági okokból, különösen Szentgotthárdon és környékén nőtt a német nyelv iránti érdeklődés, sok szlovén szülő német nyelvre íratta be gyermekét. Így a szentgotthárdi iskolában ebben a tanévben az első osztályosok közül egy tanuló sem tanulja a szlovén nyelvet, bár közülük nyolcan szlovén nemzetiségűek. Sajnos már tavaly sem volt a szentgotthárdi iskolában szlovénos első osztály.

Kérdéses az apátistvánfalvi általános iskola léte is. A tanulók száma évről évre csökken, a községi önkormányzat nehezen tudja biztosítani az iskola anyagi támogatását. A felsőszölnöki iskolát német nemzetiségi tanulók is látogatják Alsószölnökről. Ők német nemzetiségi nyelvoktatásban részesülnek.

A 80-as években elkezdődtek a kísérletek néhány nem nyelvi tantárgy kétnyelvű oktatásának bevezetésére. Az előzőekben részletezett specifikus, sajátos tanulói összetétel miatt a kétnyelvű oktatás megvalósítása gyakorlatilag lehetetlen. Hangsúlyozni kell, hogy a kétnyelvűség a Rábavidéken nem „kölcsonös”. Hiszen itt a „kétnyelvűek” (akik tehát kisebb-nagyobb mértékben elsajátították mind a szlovén, mind a magyar nyelvet) csak szlovén nemzetiségűek, ezért nagyon szűk a szlovén nyelv „használhatóságának” köre. A Rábavidék nemzetiségi oktatása lényegesen különbözik a Szlovén Köztársaságban levő Muravidék kétnyelvű nemzetiségi oktatásától (szlovén-magyar kétnyelvű iskolák a lendvai és muraszombati járásban). A Muravidéken a nemzetiségi területek minden tanulója bekapcsolódik a kétnyelvű nevelési-oktatási folyamatba, függetlenül a nemzetiségi hovatartozásuktól. A rábavidéki iskolákban csak a szlovén nemzetiségű tanulók tanulják a szlovén nyelvet (ez a 3 iskola mint nemzetiségi iskola működik; amikor a szlovén tanulók szlovén nyelvet tanulnak, akkor a német nemzetiségűek németet). Az összes többi tantárgy közös. A magyar tanulók pedig a szentgotthárdi Arany János Általános Iskolában tanulhatnak az első típusú óraterv szerint.

A felsorolt 3 nemzetiségi iskolában 14 tanár tanítja a szlovén nyelvet: Felsőszölnöknön 7, Apátistvánfalván 4, Szentgotthárdon és Szakonyfaluban 3.

Az 1993/94-es tanév

A felsőszölnöki általános iskolában az idén 55 tanuló tanulja a szlovén nyelvet. A tanulók az első osztályba való beiratkozáskor szlovén vagy német nyelvre jelentkeznek (szülei nemzetiségétől függően). Az iskolavezetés tájékoztatja a szülőket, hogy később (4. osztálytól) lehetőség van a német nyelv tanulására is, tehát a tanulók nincsenek ezen a téren sem „megrövidítve”. A kétnyelvű oktatás próbálkozásai (a kétnyelvű kifejezést feltételesen használom, hiszen csak néhány kifejezés szlovén nyelven történő megtanításáról van szó) az alsó tagozatban a környezetismeret és az ének-zene tantárgyaknál indult be, ahol a tanulók néhány szlovén dalt is megtanulnak. A felső tagozatban az oktatás magyar nyelven folyik. (Természetesen a szlovén és az idegennyelv kivételével.)

A kétnyelvű oktatás mindenképpen akadályokba ütközik, mert a nyelvi órák kivételével a szlovén és német tanulók együtt tanulnak. A különválasztásra az iskolának nincs anyagi lehetősége, de szakembere sem. Ez okoz gondot a másik két iskolában is. Az iskolában működik egy bábcsoport, amely szlovén bábjátékokat ad elő, s ezekkel szép sikereket ér el. Az iskola szlovén iskolákkal tart fenn kapcsolatokat (Kuzma, Mislinja) és így valódi kapcsolatok jönnek létre a határ két oldalán élő tanárok és tanulók között, közelebb kerül a gyerekekhez Szlovénia, a szlovén nyelv és kultúra.

Az apátistvánfalvi általános iskolának ebben az évben 42 tanulója van a másodiktól a nyolcadik osztályig. Első osztályos nincs. Minden tanuló tanul szlovén nyelvet. Az alsótagozatos környezetismeret-órán a tanár néhány kifejezést megtanít szlovénul is, az ének-zene-órán pedig szlovén dalokat is tanulnak. A felső tagozatban a nyelvi órák kivételével magyar nyelven folyik az oktatás. Hogy ezeken az órákon nem hangzik el szlovén szó, annak elsősorban tanárhány az oka. A tanulói létszám évről évre csökken. Ez az iskola megszű-

nését, a gyerekek Szentgotthárdra való beiskolázását eredményezheti, s ez nagy és helyrehozhatatlan igazságtalanság lenne a rábavidéki szlovén nemzetiséggel szemben.

A szentgotthárdi 2. számú Általános Iskolában az idén 46 tanuló tanulja a szlovén nyelvet, többségük felső tagozatos; 17 tanuló a szakonyfalui iskolába jár. Ebben az évben Szentgotthárdon az első és a második osztályban nincs szlovén nyelvet tanuló gyerek, és a következő évben sem lesz a leendő első osztályosok közül. Minden tantárgyat magyar nyelven tanítanak, kivéve a nyelvi órákat.

A kétnyelvűség bevezetésének kezdetei

A 80-as évek elején a kétnyelvű képzésre való áttérés előkészületei megkezdődtek. Az 1985/86-os tanévben állítólag mindhárom iskolában bevezették a kétnyelvű oktatást. Az ezzel a szándékkal elkészített tantervet azonban máig sem törvényesítették. (Ha ez megtörtént volna, akkor ezek az iskolák ma kétnyelvű iskolák lennének, és nem a nemzetiségi nyelvet mint tantárgyat tanító iskolák.)

A kétnyelvű oktatás ilyen formában történő bevezetése tehát nem valósult meg. Az „eredmények” önmagukért beszélnek. Ezeket a megállapításokat feltételenül figyelembe kell venni a nemzetiségi oktatás jövőbeni megújításánál, különösen a szlovén nyelv oktatásában.

Az elemzésben használt adatokat a felsorolt iskolákban gyűjtöttem. Ezért a rábavidéki kétnyelvű iskola kifejezéssel történő manipuláció félrevezető, sőt káros.

A nemzetiségi iskolarendszer további fejlődésének lehetőségei a Rábavidéken

Elemzésemben bemutattam a rábavidéki szlovén nemzetiségi iskolarendszernek a helyzetét, felhívtam a figyelmet arra a tényre, hogy a magyar oktatási törvényben a rábavidéki iskolák mint nyelvet oktató intézmények kerültek meghatározásra, ezért nem vonhatunk párhuzamot a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidék (Szlovén Köztársaság) kétnyelvű iskolarendszerével, ahol a magyar nemzetiség él. A Szlovéniában élő magyar nemzetiségi közösség és a Magyarországon élő szlovén népcsoport közötti sajtós különbségek (az oktatás szervezeti felépítése és a nagy nyelvi tudásszint-különbség, valamint a magyar, illetve szlovén nyelv használhatósági körében jelentkező különbségek) miatt egyszerűen nem tervezhetünk semmilyen közös „projekt”-et, mint ahogy azt a magyar Művelődési és Közköztartási Minisztérium szeretne volna. Csakis az anyanemzet által használt didaktikai segédanyagok alternatív használata lehetséges nemzetiségi oktatásunkban.

A következőkben fel kívánom hívni a figyelmet a rábavidéki nemzetiségi iskolákban folyó oktató-nevelő munka jövőbeni kialakításánál, tervezésénél felmerülő néhány reális lehetőségre; ezek viszont csakis akkor valósíthatók meg, ha a Rába-menti szlovének – ez, a számát tekintve szerény, a legutóbbi statisztikai adatok alapján kb. 2800 főt számláló kisebbség – gazdasági alapokat is kapna a túléléshez. Ugyanis jelenleg ez nincs meg, és ha a Szlovén Köztársaság gazdasági téren is nyújtana, ha csak jelképes segítséget is, az itteni szlovénység viszonya a szlovén nyelvhez és az anyanemzethez lényegében megváltozna.

Óvodai-iskolaelőkészítő nevelés

A Rábavidéken 6 óvodánk van, amelyeket a szlovén nemzetiség gyermekei is látogatnak. A szlovén nyelv mindennapos jelenség, használják sétákon, különböző játékos szituációkban, tízóráinál, ebédnél... Problémát jelent viszont az óvónők nagyon hiányos szlovén nyelvismerete. (Ők semmilyen nyelvi képzést nem kaptak a szakirányú közép- vagy felsőfokú képző intézményekben!) A tavalyi év során ugyan szerveztek nekik egy szlovén nyelv-tanfolyamot, de ez kevés, mivel didaktikai-metodikai ismeretekkel is fel kell

vértetni őket, lehetővé kell tenni, hogy hospitáljanak a szlovén óvodákban. Az óvónők szakmai és nyelvi felkészítése fontos a nemzetiség nyelvének megőrzésében, hiszen a gyermekek, illetve a szüleik éppen az iskolára történő felkészítést követően döntenek arról, hogy járjon-e szlovénra az iskolában a gyermek. A jövőben tehát ki kell dolgozni az óvónők képzésének programját, lehetőleg Szlovéniában.

Általános iskola

A Rábavidék általános iskoláiban folyó oktató-nevelő munka alapos áttekintése, vizsgálata után megállapítottam, hogy a szlovén nyelvet nem a megfelelő szinten tanítják; a hatályos tanterv elavult és nem flexibilis, hiszen 20 éve készült; a szlovén nyelv tanítását a legmagasabb (anyanyelvi) szinten követeli meg. A szlovén nemzetiségi tanulók közül viszont csak néhánynak van szerény szókinccse, többségük minden szlovén nyelvi előismeret nélkül érkezik az iskolába (ritkán akad olyan tanuló, aki bírja a tájnyelvet; de mivel a rábavidéki nyelvjárás nagyon távoli az irodalmi szlovéntól, a tanított szlovén irodalmi nyelv minden tanulónak teljes egészében új, idegen nyelv) nem tudnak aktívan bekapcsolódni a tanítás-tanulás folyamatába. Az érvényes tankönyvek nincsenek a valós igényekre szabva és így hasznavehetetlenek; ezért a tanároknak nagyon sok energiát kell fordítaniuk a tananyag megkeresésére és előkészítésére, az eredmények mégis csekélyek.

Ahhoz, hogy a szlovén nyelv oktatása a nemzetiségi iskolákban jobb eredményeket hozzon, alapjaiban kell azt megváltoztatni; egy új, korszerű tantervet kell kidolgozni, ezzel összhangban gondoskodni kell a valós igényeket kielégítő, modern könyvek elkészítéséről. Az ezzel kapcsolatos tárgyalások már folynak. A tankönyveket gyakorló peagógusok állítanak össze, magyar és szlovén pedagógiai szakemberek segítségével. A rábavidéki nemzetiségi iskolák új szlovén nyelvi tantervének elvi alapja a következő lenne: a szlovén nyelv tanításának alapfokon, kezdő szinten kell folynia, modern tanítási módszerekkel; a tájnyelvből kell kiindulni, amelyet a tanulók néhány százaléka bír. Az oktatás alapvető célkitűzése azon képességek felkeltése, fejlesztése és megőrzése, amelyek a gyermek számára lehetővé teszik a szlovén nyelven történő alapvető szóbeli és írásbeli kommunikációt; valamint azon ismeretek, nézetek, gondolatok fejlesztése és gazdagítása, melyek a szlovén és a magyar társadalom és kultúra rendszerének összevetéséhez, megértéséhez szükségesek.

A tantervet két fázisban kell elkészíteni: az alsótagozatosoknak, akiknek az alapvető szóbeli és írásbeli kommunikációs készségekre, valamint a felsőtagozatosoknak, akiknek egy „interkulturális” alapokon nyugvó tanterve van szükségük. Igen fontos, hogy a nyelvtudáson kívül a tanulóknak a kultúra különböző területeiből merített témákat kínáljunk, és így közelebb hozzuk, megszerettessük velük Szlovéniát.

A korszerű tantervnek komplex formában kell tartalmaznia a szlovén nyelv tanításának céljait és feladatait, alapos metodikai-didaktikai útmutatásokat kell adnia az egyes szakaszok céljaira vonatkozóan, melyeket szintügy világosan körül kell határolni.

Fontos még ezen kívül a korszerű iskolai segédanyagok használata és a tanárok felkészítése a tanulókkal való új módszerek szerinti munkára. Az ilyen jellegű tanítási mód igényli a szülők aktív bekapcsolását, akik döntően befolyásolják a gyermek személyiségének alakulását, nemzetiségi öntudatához való viszonyulását, ezért fokozottan szükséges a szülők és a tanárok közötti szoros együttműködés.

A tanárok ne csak értekezletre hívják meg a szülőket, hanem az osztályokba, az iskolai rendezvényekre, ünnepélyekre, kiállításokra, versenyekre, szervezzenek iskolai „nyílt napokat”, mivel a pozitív motiváció fontos tényező nemcsak a gyermekek, hanem a szülők számára is.

A szlovén nyelvnek jelen kell lennie a nyelvi órán kívüli tevékenységekben is, ezen a területen szükséges a már meglévőkön kívül új lehetőségeket keresni.

A legifjabb Rába-menti szlovének nemzeti öntudata megőrzésének és fejlesztésének fontos tényezője a Rábavidék és a Szlovén Köztársaság iskolái közötti valódi kapcsolat-teremtés. Az együttműködés hagyományosnak mondható formái az olvasótáborok, kép-

zöművészeti táborok, kutatótáborok, melyekben gyeremekeink örömmel együtt tevékenykednek szlovéniai társaikkal.

Középiskola

A szlovén nyelv bevezetése középiskláinkban még csak a kezdeti stádiumban van. A szentgotthárdi gimnázium tantárgyfelosztásában szerepel a szlovén nyelv tanulásának lehetősége; az 1992/93-as tanévben a szlovén nemzetiségű diákok először érettségizhettek szlovén nyelvből mint második nyelvből, ám még sok a megoldásra váró feladat: ki kell alakítani a megfelelő tanítási módszereket, kidolgozni a tantervet, szakszerűen előkészíteni az érettségi vizsgát, és be kell szerezni a megfelelő tankönyveket.

A szentgotthárdi ipari iskola is elkezdte a múlt évben a szlovén nyelv tanítását a „gazdasszonyok” képzési programjában. A szlovén nyelvre pedig inkább van szükség a kereskedők képzési programjában, mint a gazdasszonyokéban, de az iskola az előbbi iránt nem mutat érdeklődést.

A pedagógusok képzése

A kitűzött oktatási feladatok sikeres megoldásának kulcskérdése a tanárok gondos, folyamatos képzése. A pedagógusok a rábavidéki nemzetiségi iskolarendszer külön fejezetét képezik, és sokszor rajtuk múlik, hogy az eredmények nem jobbak. Itt elsősorban hiányos nyelvi tudásukra gondolok (amiért nem minden esetben ők maguk okolhatók), és arra, hogy náluk a nemzeti öntudat magas fokáról sem beszélhetünk. A Szlovén Köztársaság már évek óta szervezi a szlovén nyelv és kultúra szemináriumait a rábavidéki tanároknak, amelyeken korszerű és nekik megfelelő módon mélyíthetik el szlovén nyelvtudásukat és megismerkedhetnek a szlovén oktatási-nevelési rendszer újdonságaival.

Ezekon a szemináriumokon kívül viszont még más képzési formákra is szükség van: például továbbképzésre olyan pedagógiai műhelyekben, amelyek már több éve működnek és nem utolsó sorban fokozottabban kell figyelni a gyakorlati feladatokat megvalósító képzésre.

Összegzés

A magyarországi Rábavidék szlovén nemzetiségi iskolarendszerének továbbfejlesztése illetve megújítása során gyökeres változásokra van szükség, e változások alapja az új, korszerű tanterv és a tanárok folyamatos képzése. Ez teszi lehetővé, hogy a szlovén nemzetiségű tanulók érdekes, modern és vonzó módon tanulják anyanyelvüket.

JEGYZET

A szlovén nemzetiségi iskolarendszer mai helyzetét bemutató részletes elemzés eredetileg az 1994. évi „Slovenski koledar”, Szlovén naptár-ban jelent meg, szlovén nyelven.

VALERIJA PERGER